

УДК 784.4(477.8) 98.8

DOI <https://doi.org/10.32782/art-studies.2025-2-7>

ЛЕМКІВСЬКА ПІСНЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ДЖЕРЕЛО ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА

Ороновський Анатолій Ігорович,

заслужений діяч мистецтв України,

доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8912-6763>

Місько Галина Степанівна,

асистент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3652-6552>

Лемківська пісня є унікальним культурним явищем, що гармонійно поєднує у собі національну ідентичність та музично-поетичну традицію українського народу. Вона слугує ключовим інструментом збереження етнічної самобутності та віддзеркалює історичний досвід і світогляд лемків – субетносу, чий існування було тісно пов'язане з географічними особливостями гірських регіонів.

Ці пісні, вирізняючись оригінальністю мелодики та складністю ритмічних структур, є важливою частиною української та європейської спадщини.

Вони представляють багатий жанровий спектр: від обрядових і ліричних до жартівливих, соціально-побутових та історичних композицій. Характерними рисами є мажорно-мінорна варіативність, емоційна глибина та мелодійна експресивність, що відображають зв'язок з природним середовищем, родинними традиціями та любов'ю до рідної землі.

Попри складну історичну долю, включаючи вимушену міграцію та асиміляційний тиск, лемківська пісня зберегла свою автентичність завдяки зусиллям народних виконавців та дослідників. Вона залишається важливим інструментом етнокультурної самоідентифікації. Хорове мистецтво, засноване на цій спадщині, активно розвивається, збагачуючи музичну культуру та сприяючи популяризації лемківської пісенної традиції в Україні та за її межами.

Науковий інтерес до лемківської музичної культури зумовлений її інтеграційною роллю між різними культурними традиціями. Ці пісні є важливим джерелом для вивчення етнічної культури, зокрема її мелодійних та поетичних особливостей, і демонструє здатність музики до об'єднання людей навіть в умовах культурних трансформацій. Лемківські мелодії є також надихаючим прикладом адаптивності та стійкості традицій в умовах глобалізаційних викликів.

Таким чином, лемківська пісня є не лише об'єктом музикознавчих досліджень, але й важливим елементом культурного діалогу, що поєднує традицію та сучасність, етнічну самобутність і міжкультурне спілкування.

Ключові слова: Лемківська пісня, національна ідентичність, ритміка, хорове мистецтво, фольклор.

Oronovsky Anatoliy, Misko Halyna. Lemko song as a reflection of national identity and a source of choral art

The Lemko song is a unique cultural phenomenon that harmoniously combines the national identity and musical and poetic tradition of the Ukrainian people. It serves as a key tool for preserving ethnic identity and reflects the historical experience and worldview of Lemkos, a sub-ethnic group whose existence was closely linked to the geographical features of the mountainous regions.

These songs, distinguished by their original melodies and complex rhythmic structures, are an important part of Ukrainian and European heritage. They represent a rich genre spectrum: from ritual and lyrical to humorous, social and historical compositions. Their characteristic features are major-minor variations, emotional depth and

melodic expressiveness, reflecting the connection with the natural environment, family traditions and love for the native land.

Despite its difficult historical fate, including forced migration and assimilation pressure, Lemko song has preserved its authenticity thanks to the efforts of folk performers and researchers. It remains an important tool of ethno-cultural self-identification. The choral art based on this heritage is actively developing, enriching the musical culture and promoting the Lemko song tradition in Ukraine and abroad.

The scientific interest in Lemko music culture is due to its integrative role between different cultural traditions. This song is an important source for the study of ethnic culture, in particular its melodic and poetic features, and demonstrates the ability of music to unite people even in the face of cultural transformations. Lemko melodies are also an inspiring example of the adaptability and resilience of traditions in the face of globalisation challenges.

Thus, Lemko song is not only an object of musicological research, but also an important element of cultural dialogue that combines tradition and modernity, ethnic identity and intercultural communication.

Key words: Lemko song, national identity, rhythm, choral art, folklore.

Вступ. Пісенний фольклор є невід’ємним складником культурної ідентичності кожного народу, відображаючи його світогляд, історичний досвід і духовні цінності. Лемківська пісня, як особливий пласт української народної творчості, відіграє важливу роль у формуванні етнічної самосвідомості та збереженні традицій лемківського субетносу. Вона є не лише частиною загальноукраїнської музичної культури, але й має унікальні особливості, що зумовлені географічними, історичними та соціокультурними чинниками.

Лемківщина, як історико-етнографічний регіон, зазнала значних трансформацій упродовж століть, зокрема внаслідок політичних і міграційних процесів, примусового виселення лемків у середині XX століття, що спричинило втрату традиційного життєвого простору. Попри це, саме пісня залишилася важливим засобом збереження ідентичності та передачі культурної пам’яті від покоління до покоління. Лемківський пісенний фольклор охоплює широкий жанровий спектр: обрядові, ліричні, жартівливі, історичні, соціально-побутові пісні, що відзначаються характерною мелодикою, метро-ритмічною гнучкістю та багатством інтонаційних структур [2, с. 34].

Актуальність лемківської пісні у хорovій інтерпретації зумовлена необхідністю вивчення та популяризації цієї унікальної частини української культурної спадщини, особливо в контексті її значення для сучасного хорового мистецтва. Лемківські мелодії є невичерпним джерелом творчих музичних адаптивних фігурацій, що використовуються у професійному та аматорському хоровому

виконавстві, сприяючи розширенню музичного репертуару та збереженню народних традицій у нових формах.

Мета наукової розвідки полягає у виявленні специфіки лемківської пісні як феномену національної ідентичності та її ролі в розвитку хорового мистецтва. Для досягнення цієї мети передбачається розв’язання таких завдань:

- охарактеризувати жанрово-стильові особливості лемківського пісенного фольклору;
- простежити історичний процес збору, документування та наукового осмислення лемківських пісень;
- визначити місце та значення лемківської пісні в контексті української музичної культури;
- розглянути перспективи використання лемківських мелодій у сучасному хоровому виконавстві.

Методологічну основу роботи становлять історико-культурний, музично-етнографічний та компаративний підходи, що дозволяють комплексно проаналізувати лемківський пісенний фольклор у контексті його еволюції та сучасного функціонування. Застосовано методи системного аналізу, узагальнення, порівняльного та структурно-функціонального дослідження, що дають змогу визначити характерні риси лемківської пісні та її зв’язок із хоровим мистецтвом.

Результати. Дослідженням лемківської пісенної традиції займалися видатні українські, польські та словацькі етнографи й музикознавці, зокрема Ф. Колесса, В. Гнатюк, С. Людкевич, О. Кольберг, Я. Головацький та К. Падусек, які здійснили ґрунтовний аналіз мелодичних,

ритмічних та жанрових особливостей цього фольклору. Значний внесок у збереження та обробку лемківських пісень зробили композитори Є. Козак, Я. Ярославенко, М. Колесса, А. Кос-Анатольський, Б. Фільц, які адаптували їх до хорового виконання, розширюючи їхній художньо-естетичний потенціал [1].

Актуальність подальших досліджень лемківської пісенної традиції полягає у її значенні як важливого чинника національної ідентичності українського народу та унікального джерела для розвитку хорового мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Лемківські народні пісні представлені широким спектром жанрів, кожен із яких виконує важливу функцію у житті спільноти. Жанрова класифікація лемківських пісень базується на тематичних та функціональних критеріях.

Обрядові пісні є найдавнішим пластом лемківського фольклору і супроводжували всі важливі моменти життя людини – народження, весілля, календарні свята. Їхня структура відзначається стабільністю, а функціональність – глибоким символізмом.

Весільні пісні. Однією з найвиразніших груп обрядових пісень є весільні, що поділяються на кілька піджанрів:

- пісні сватання («Ой сватику, сватику»);
- пісні викупу нареченої та благословення («Ой чи дома, дома»);
- пісні під час вінчання та перевдягання нареченої у хустку («Чи я ж тобі, мати, не казала»).

Весільний фольклор лемків характеризується структурною багатошаровістю, ритуальною стійкістю і символізмом, що зберігається навіть у сучасних обробках.

Календарно-обрядові пісні. Включають колядки, щедрівки, веснянки, русальні, жниварські та купальські пісні. Вони відображають традиційний аграрний світогляд лемків, їхній сакральний зв'язок із природою.

Колядки мають структуру діалогічного благословення та побажання добробуту («Бог предвічний народився»).

Веснянки і гаївки пов'язані з відродженням природи, їхня ритміка відзначається легкістю та плавністю.

Жниварські пісні є елементами трудового фольклору, у яких присутні мотиви подяки землі за врожай.

Ліричні пісні посідають центральне місце в лемківському фольклорі, передаючи глибокі емоційні переживання. Вони охоплюють широкий спектр тем, що відображають життя реалії, кохання, розлуку, тугу за рідною землею, соціальну несправедливість.

Пісні про кохання. Вони надзвичайно емоційні та містять глибокі символи, що відображають як щасливе, так і трагічне кохання («Під облачком, под ясеньким»).

Емігрантські пісні. Через вимушену міграцію та депортації лемків тема туги за батьківщиною стала визначальною у багатьох піснях («Під облачком, під синеньким»).

Пісні про майбутню розлуку та рекрутські. Вони відзначаються сумовитою мелодикою та відображають болісні прощання лемківських хлопців, яких відправляли до війська чи на заробітки.

Жартівливі пісні зосереджені на гумористичних сценках із сільського життя, висміюванні людських характеристик організму, слабкостей та сатиричному зображенні соціальних стосунків. Вони часто мають швидкий темп і динамічний ритм.

Танцювальні та застільні пісні мають жваву мелодіку, нерідко супроводжуються інструментальним супроводом («Гей, соколи»).

Сатиричні пісні висміюють лінивість, скупість, родинні чвари («Ходжу собі по лісочку»).

Історичний та соціальний жанр містять пісні, що пов'язані з боротьбою за національну ідентичність, а також твори, які пов'язані з військовими подіями. Особливе місце посідають балади та думи про опришків – народних месників, які чинили спротив соціальному гнобленню [3].

Лемківський пісенний фольклор має самобутню музичну характеристику, що відрізняє його від інших регіональних стилів української народної музики.

Традиційні етнічні наспіви, пісні часто мають мажорно-мінорну змінність, що створює ефект емоційної контрастності. Використовуються давні ладові структури, зокрема

дорійський, фрігійський, міксо-лідійський лади, які надають мелодіям характерного архаїчного звучання. Специфічним є підвищений IV або знижений VII щабель у мажорних наспівах, що споріднює лемківський стиль із карпатською музичною традицією. Пісні мають синкоповані ритми, що додають їм рухливості. Спостерігається поєднання різних метро-ритмів (двох-, трьох- та чотиридольного), що створює варіативність темпового розвитку. Поширене використання повільних речитативних мелодій, які збереглися у старовинних лемківських баладах [4, с. 172].

Одним із найважливіших аспектів музичного стилю лемківських пісень є їх метро-ритмічна структура, що поєднує архаїчні метричні форми, змінний ритм і складну синкоповану послідовність звукового забарвлення.

Метрична структура лемківських пісень варіюється залежно від жанрової належності творів. Найпоширенішими є: Прості метри (2/4, 3/4, 4/4) – характерні для танцювальних, жартівливих і коломийкових пісень, які мають чітку пульсацію та рівномірні ритмічні акценти; Змінні метри (чергування 2/4 і 3/4, 6/8 і 4/4) – трапляються у весільних і ліричних піснях, що потребують особливої уваги у разі хорової адаптації; Асиметричні метри (5/8, 7/8, 9/8) – представлені в архаїчних календарно-обрядових піснях, які зберегли давні звуково-музичні моделі; Рубатовані форми – часто трапляються у протяжних і баладних мелодіях, що ускладнює їхню ритмічну адаптацію для інтерпретації різних типів і видів хорових колективів.

Метрично-ритмічна структура лемківських пісень відіграє визначальну роль у їхній адаптації до хорового виконання. Варіативність метру, синкопованість, пунктирні ритми та особливий характер мелодійного розвитку роблять ці твори надзвичайно виразними та емоційно насиченими.

Збереження природного ритмічного малюнку та інтонаційної специфіки є ключовим завданням для композиторів і аранжувальників, які працюють з лемківським пісенним фольклором у хоровому виконавстві. Завдяки гармонійній обробці та поліфонічним

прийомам ці пісні набувають нового звучання, не втрачаючи своєї автентичності.

Особливо цікавим є аналіз хорових обробок двох знакових лемківських пісень – «Ой, верше мій, верше» в аранжуванні Є. Козака та «Як-єм била еще мала» в обробці Я. Ярославенка. Ці твори демонструють різні підходи до передачі ритмічної виразності лемківської пісні в хоровому мистецтві: від глибоко драматичного, розспіваного характеру до жвавого, танцювального ритму, що відтворює природну життєрадісність лемківського народу.

Розглянемо детальніше ритмічні та метричні особливості цих творів та їх драматургічну будову і специфіку хорового викладу.

Ця пісня є однією із найпопулярніших і найбільш виконуваних лемківських пісень. За жанром вона належить до родинно-побутових та весільних пісень. У ній ідеться про долю дівчини, яка виходить заміж і тужить, що в шлюбі, в чужому домі вже їй не буде

Ой верше мій, верше

Лемківська народна пісня

Обробка Євгена Козака

Досить повільно

1. Ой вер-ше мій, вер-ше, мій зе-ле-ний, вер-ше!
Ой вер-ше мій, вер-ше, мій зе-ле-ний
як ми-би-ло пер-ше.
Юж ми так не бу-де, юж ми так не бу-де, як пер-ше.
вер-ше!

як ми-би-ло пер-ше.
юж ми так не бу-де, юж ми так не бу-де, як пер-ше.

Coda

абож є тогосьди
вер-ше вер-ше
абож є тогосьди

2. Бо перше ми било.
Барз ми добре било.
Од своєї мамички.
Од своєї мамички
Не ходити било.

3. Не ходити било.
Куди я ходила.
Не любити било.
Не любити било.
Кого я любила.

4. Не ходити било
Горами лісами.
Не любити хлопця
Не любити хлопця
З чорними бровами

Ой верше мій, верше

Лемківська народна пісня, обробка Є. Козака

розкриття музично-образного змісту пісні доповнив куплетну форму такими структурними елементами, як вступ, інтермедії та кода. Кожен із них відіграє важливу драматургічну функцію.

Вступ (1–6 такти), побудований на мотивах вигуку «гоя», виявляє дві діаметрально протилежні риси характеру головної героїні пісні: з одного боку, завзятість і напористість (1–4 такти), а з іншого – м'якість і податливість (5–6 такти).

Кожна інтермедія постає як розширення останнього речення куплета, яке вдало продовжує тривалість певного емоційного стану. Наприклад, метро- ритмічні та інтонаційні мотиви інтермедії першого куплету (14–17 такти) ніби відтворюють монотонність коливання колиски, звучання колискової.

Відсутність інтермедії між другим і третім куплетами зумовлена різким поворотом сюжету – несподівано швидким розчаруванням. В інтермедії третього куплету (33–37 такти) поступово «влягаються пристрасті» і настає втома від виконання буденних сімейних обов'язків. Саме такий емоційний стан домінує в четвертому куплеті (*Meno mosso*), однак уже в наступній інтермедії (45–48 такти) різкий висхідний стрибок мелодії ніби виказує протест проти такого стану речей, а жвава рухлива кода (49–51 такти) демонструє готовність молодій жінки за першої ж нагоди стати до запального танцю.

Зрозуміло, що подібний «сценарій» розвитку музичної драматургії пісні може видатися доволі суб'єктивним, однак для виразного образно-емоційного хорового виконання такий чи інакший «план» є конче необхідним – він допомагає «візуалізувати» музичну тканину, виразніше донести твір до слухача [3, с. 224].

Висновки. Лемківська пісня є не лише важливим складником української народної творчості, а й одним із найяскравіших виразників національної ідентичності лемківського субетносу. Її мелодика, текстове наповнення, ритмічна структура, внутрішньоемоційне наповнення та хорові обробки відображають особливості історичного розвитку лемків, їх культурну самобутність, світоглядні орієнтири та життєві реалії.

В умовах примусової депортації, асиміляції та розпорошення лемківської громади у середині ХХ століття саме народна пісня стала тим ключовим чинником, що зберігав етнічну пам'ять, формував почуття приналежності до рідної традиції та підтримував духовну єдність народу [6, с. 328].

Ритміко-метричні особливості лемківських пісень відзначаються значною варіативністю, що зумовлює їхню жанрову специфіку та впливає на виконавську традицію. Зокрема, у фольклорі Лемківщини представлені як прості метри (2/4, 3/4, 4/4), що характерні для танцювальних, жартівливих і побутових пісень, так і змінні (перехід між 2/4 і 3/4) та асиметричні (5/8, 7/8), які часто трапляються в обрядових та історичних композиціях. Така метрична структура є одним із визначальних чинників, що впливає на способи хорової адаптації лемківських пісень, оскільки нерівномірність ритмічного малюнку потребує особливої уваги у сольному та хоровому виконанні до нюансування, акцентуації та динамічної розробки музичного полотна, звукової палітри.

Хорове мистецтво відіграє ключову роль у збереженні та популяризації лемківських пісень, надаючи їм нового звучання та розширюючи їхню виразну палітру. Композитори та хормейстери, серед яких Є. Козак, Я. Ярославенко, М. Колесса, А. Кос-Анатольський, Б. Фільц, здійснили численні обробки народних мелодій, використовуючи гомофонно-гармонічний, поліфонічний та імітаційно-поліфонічний виклад. Завдяки цьому традиційні фольклорні мелодії адаптувалися до академічного хорового репертуару, що сприяло їхньому збереженню та поширенню в Україні і за її межами [5, с. 140].

Ритмічна структура лемківських пісень у хорових аранжуваннях залишається одним із найскладніших аспектів виконання. Це зумовлено такими особливостями, як синкопованість, пунктирний ритм, речитативність та варіативність ритмічних фігур. Особливої уваги потребує збереження природної мовної інтонації, оскільки наголошені склади в тексті безпосередньо впливають на ритмічний малюнок мелодії. У хорових обробках це

досягається через гнучку агогічну виразність, варіативність динамічного розвитку та використання тембрової палітри для відтворення колориту народного співу.

Окремо слід відзначити роль лемківської пісні як культурного символу, що через музичне мистецтво продовжує виконувати важливу ідентифікаційну функцію. Такі твори, як «Ой, верше мій, верше» (обробка Є. Козака) та «Як-єм була еще мала» (обробка Я. Ярославенка), набули широкого розповсюдження у виконавській практиці та стали знаковими для представлення лемківської музичної культури. Вони демонструють два різні підходи до інтерпретації лемківського фольклору: перший – як глибоко лірична, драматична пісня, що відображає тугу за втраченим домом, другий – як танцювальна, динамічна

композиція, що символізує життєрадісність та оптимізм лемківського народу.

З огляду на значний інтерес до лемківської пісенної спадщини її подальше дослідження є важливим не лише для етномузикології, а й для розвитку сучасного хорового мистецтва. Вивчення регіональних особливостей ритмічної організації, методів хорової адаптації та виконавських інтерпретацій сприятиме збереженню цієї унікальної традиції та її інтеграції у сучасний музичний простір нашої Держави.

Лемківська пісня продовжує жити як частина національної культурної пам'яті, стаючи містком між минулим і сучасністю, автентичною традицією та академічним виконавством, локальним спадком та світовим музичним надбанням.

Література

1. Бурбан М. Українські хори та диригенти : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2006. 640 с.
2. Бермес І. Л. Українська пісенна спадщина: лемківські пісні у фольклористичних студіях. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. 2021. Вип. 44. С. 34–42.
3. Денисюк Ж. З. Масова культура і національно-культурна ідентичність в умовах глобалізації : монографія. 2-е вид. Київ : видавець Олег Філюк, 2017. 224 с.
4. Грица С. Будь здорова, землеце. Українські народні пісні про еміграцію. Київ : Музична Україна, 1991. 175 с.
5. Дутчак В. Г., Карась Г. В., Ортинська М. З., Чоловський П. М. «Без пісень нема життя...» (до 40-річчя заснування музичного факультету). *Музично-краєзнавчий альманах*. Івано-Франківськ : Гос-тинець, 2006. 140 с.
6. Фабрика-Процька О. Пісенна культура лемків України (XX–XXI ст.) : монографія / літ. ред. І. Шалкітене; фото Р. Фабрики. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2013. 328 с.

References

1. Burban, M. (2006). *Ukraini khory ta dyryhenty: monohrafiia* [Ukrainian Choirs and Conductors: monograph], Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
2. Bermes, I.L. (2021). *Ukrainska pisenna spadshchyna: lemktivski pisni u folklorystychnykh studiiah* [Ukrainian song heritage: Lemko songs in folklore studios]. *Bulletin of the Ukrainian National University of Culture and Arts. Series "Art Studies"*, 44, 34–42 [in Ukrainian].
3. Denisyuk, Zh.Z. (2017). *Masova kultura i natsionalno-kulturna identychnist v umovakh hlobalizatsii* : monohrafiia. 2-e vyd [Mass culture and national-cultural identity in the context of globalization: monograph. 2nd ed.]. Kyiv : publisher Oleg Filiuk, 224 p. [in Ukrainian].
4. Hrytsa, S. (1991). *Bud zdrava, zemlytse. Ukraini narodni pisni pro emihratsiiu* [Farewell, My Native Land. Ukrainian Immigration Songs]. Kyiv : Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
5. Dutchak, V., Karas, H., Ortynska, M. and Cholovskyi, P. (2006). "There is no Life without Songs" (Dedicated to the 40-th Anniversary of the Music Faculty Foundation). *Muzychno-kraieznavchyi almanakh – Music and local history almanac*. Ivano-Frankivsk: Hostynets [in Ukrainian].
6. Fabryka-Protka, O. (2013). *Pisenna kultura Lemkiv Ukrainy (XX–XXI st.): monohrafiia* [The Song Culture of Ukrainian Lemkos (the 20th – 21st centuries): monograph] / lit. ed. I. Shalkitene, photo R. Fabryka], Ivano-Frankivsk: Nova Zoria [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 23.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025